

Nečas, Ctibor

K počátkům české kapitálové expanze do jihovýchodní Evropy

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1980, vol. 29, iss. C27, pp. [171]-179

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102809>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

CTIBOR NEČAS

K POČÁTKŮM ČESKÉ KAPITÁLOVÉ EXPANZE DO JIHOVÝCHODNÍ EVROPY

Český bankovní kapitál měl vedle shodných rysů i některé zvláštnosti, které jej odlišovaly od vývoje celorakouského bankovníctví. Nejstarší české obchodní banky byly založeny se zpožděním za vídeňskými bankovními domy, přitom však bez větší závislosti na zahraničním kapitálu a téměř výhradně z domácích peněžních zdrojů. Přesto vyrostly z těchto skromných počátků poměrně významné bankovní ústavy, jimž se před první světovou válkou podařilo pouze snížit, nikoliv však dosáhnout náskok bankovního kapitálu vídeňských a českých Němců.

Rychlý mocenský vzestup českých obchodních bank dokumentovalo nejenom tempo rozšiřování jejich bankovní organizace, ale i rychlý růst jejich akciové jistiny. Tento zvlášť expanzivní a dravý vývoj měl své příčiny v tom, že probíhal v podmínkách imperialismu, kdy se na postupném přerodu habsburské monarchie z agrárního státu ve stát agrárně průmyslový podílela i podnikatelská aktivita české buržoazie. Čeští průmyslníci se uplatňovali zvláště v cukrovarnictví, stavitelství a zčásti i v textilním průmyslu, zatím co hlavní průmyslová odvětví zůstávala doménou německé buržoazie.

České obchodní banky se snažily vyrovnat tyto nevýhody umístováním svého kapitálu nejenom v zemích koruny České, nýbrž i za jejími hranicemi. Jihovýchodní proud této kapitálové expanze plynul do hospodářsky méně vyvinutých oblastí habsburské monarchie, ale i dále do celní ciziny. Některým otázkám této problematiky byla věnována pozornost v dílčích studiích jugoslávských i československých historiků, jakož i v pozoruhodné monografii B. Michela.¹

V následující studii se pokusíme podat na základě archívního materiálu

¹ Z jugoslávských historiků např. S. Čurčin, S. Dimitrijević, D. Milić, V. Rozenberg a D. Zografski, z československých K. Herman, J. Horejsek, J. Jindra a autor předložené studie. Bankovníctví v Předlitavsku se zvláštním zřetelem na české země věnoval nedávno obsáhlou monografií B. Michel: *Banques et banquiers en Autriche au début du XXe siècle*. Presses de la fondation nationale des sciences politiques, Paris 1976.

přehled o počátcích pronikání českého bankovního kapitálu do jihovýchodní Evropy v období před první světovou válkou. Všimneme si nejprve bankovní organizace Živnostenské banky, Pražské úvěrní banky, České průmyslové banky a Ústřední banky českých spořitelen v jihovýchodní Evropě, abychom pak mohli sledovat jednotlivé bankovní operace těchto nejvýznamnějších předválečných českých obchodních bank na jihovýchodoevropských peněžních trzích.

Obchodní styk s nečeským prostředím zajišťoval český bankovní kapitál zpočátku cestami ředitelů nebo jiných bankovních úředníků do Vídně, resp. i do jiných oblastí. Tento způsob styku s nečeskou klientelou však s růstem jednotlivých bankovních operací přestával postačovat. Proto přistupovaly banky v předvečer první světové války ke zřizování bankovních poboček.

Filiálky se staly významným prostředkem mobilizace a soustřeďování peněžních prostředků: usnadňovaly obchodní spojení, získávaly vklady a odbyly cenných papírů, budovaly úvěrovou soustavu v daleko širším teritoriu, než které mohly až do té doby obsáhnout centrály. Styk s jihovýchodní Evropou realizovaly přední české obchodní banky zpočátku prostřednictvím svých vídeňských filiálek.

Živnostenská banka otevřela takovou filiálku ve Vídni poprvé na podzim r. 1872, aby ji však po tříletém působení opět zrušila. K obnově vídeňské filiálky se vrátila až v době své zvýšené obchodní aktivity a úspěšné bankovní činnosti v létě r. 1898. O jejím poslání banka ve své výroční zprávě napsala: „Zejména tato vídeňská filiálka má pro ústav náš svrchovanou důležitost, jsouc povolána, aby v sobě nejen soustředila veškeren vídeňský obchod náš i našich osmi filiálek mimoviedeňských, nýbrž aby přivedla ústav náš v přímý styk s hlavním tepem rakouského obchodu peněžního, odkud nám také sjednati má novou a hojnou klientelu domácí i zahraničnou a kde má ústavu našemu býti oporou ve finančních obchodech velkého slohu“.² Filiálka ve Vídni nad očekávání rychle zdomácněla a stala se východiskem kapitálových výbojů zejména do jihoslovanského prostředí, jehož peněžní trhy se přirozeně napojovaly na hlavní město habsburské monarchie.

Po Živnostenské bance se odvážila otevřít filiálku ve Vídni také Ústřední banka českých spořitelen. Vídeňská filiálka této české obchodní banky zahájila svou činnost v únoru r. 1906 a soustřeďoval se v ní zpočátku obchod cennými papíry a dále obchody komisionářský a lombardní. Komunální zápůjčky si naproti tomu centrála zatím vyhradila pro sebe, podobně jako větší eskontní obchody. Filiálce se však přikládal neobyčejný význam především pro budoucnost, neboť její působnost byla vymezena na „veškeré alpské země, Kraňsko, Přímoří, Dalmácii, Charvátsko-Slavonsko, Bosnu a Hercegovinu, Uhry, a sice na Maďarsy, Sasíky, Charváty a Srby“.³ Postupně bylo pak na vídeňskou filiálku Ústřední banky českých spořitelen převedeno i obchodní spojení se Srbskem a s Černou Horou.

Živnostenskou banku a Ústřední banku českých spořitelen následovala

² Nestránkováná *Výroční zpráva Živnostenské banky pro Čechy a Moravu v Praze za r. 1898.*

³ Archiv Investiční banky v Praze (dále zkracuji jako AIB), fond ÚBČS, sign. A 13, správní rada 21. 1. 1906.

do rakousko-uherské metropole i Česká průmyslová banka, která tam otevřela svou filiálku v září r. 1908 a podle slov výroční zprávy do ní vkládala rovněž značné naděje: „Dle dosavadní úspěšné činnosti lze očekávat, že dospěje vbrzku k žádoucímu rozvoji a docílí pěkných úspěchů“.⁴

Vídeňské filiálky českých obchodních bank měly postavení, které lze charakterizovat jako přechodné k samostatnému ústavu. Platilo to zvláště o filiálce Živnostenské banky, která po jedenácti letech působení vykazovala již sedm a půl miliardy K ročního obrátu a zaměstnávala sama okolo 220 úředníků.⁵

Ještě hlouběji na jihovýchod pronikla síť svých filiálek nejdříve Ústřední banka českých spořitelů, když v létě r. 1907 otevřela svou filiálku v Terstu. Pro nedostatek vyškolených sil a provozovacích nákladů byly však bankovní operace přidělovány této filiálce pouze postupně a nijak se nespíchalo ani s převodem bankovního spojení z Vídně na Terst. Teprve dodatečně byly na terstskou filiálku převedeny styky s peněžními trhy v soudních obvodech Rijeka, Záhřeb a Varaždín, ovšem s výhradou, že se přenechá rozhodnutí centrály, má-li být brán ohled na případné žádosti charvátsko-slavonských ústavů, které by si přály setrvávat ve styku s vídeňskou filiálkou.⁶

Vzápětí nato otevřela také Živnostenská banka v létě r. 1908 svou filiálku v Terstu a v polovině r. 1912 k ní přičlenila sezónní expozitury v Gradu a v Opatiji. Podobně zřídila i Česká průmyslová banka v únoru r. 1914 svou filiálku v Lublani.⁷

Filiálky českých obchodních bank v Terstu a v Lublani disponovaly pouze menší mírou samostatnosti a prováděly jenom příkázané operace. Rovněž tak obě expozitury Živnostenské banky byly místně odloučenými úřadovkami, jejichž úlohou bylo spíše reprezentovat český bankovní kapitál „před velkým obecenstvem“.

Na rozdíl od Živnostenské banky, Ústřední banky českých spořitelů a České průmyslové banky, které se přibližovaly jihovýchodoevropské klientele prostřednictvím filiálek v rámci habsburské monarchie, rozšířila Pražská úvěrní banka svou bankovní organizaci i za jihovýchodní hranice Rakouska-Uherska.

Zakladatelská činnost Pražské úvěrní banky v srbském cukrovarnictví a pivovarnictví přivedla bankovní orgány k myšlence založit filiálku nejprve v Bělehradě. Od konce r. 1909 jednalo proto ředitelství banky se srbskými a vídeňskými kruhy o příslušná povolení a po kladném vyřízení žádostí nejdříve v Bělehradě a později i ve Vídni mohla být bělehradská filiálka v létě r. 1910 aktivována s provozovacím kapitálem 2 mil. dinárů. Bezprostředně nato byly zahájeny přípravné práce také k otevření filiálky Pražské úvěrní banky v Sofii. Vzhledem k neklidným politickým poměrům na Balkáně i omezením, formulovaným v povolovacím vý-

⁴ Nestránkovaná výroční zpráva Česká průmyslová banka. Zpráva za období od 1. I. do 31. XII. 1908 pro valnou hromadu dne 15. III. 1909.

⁵ Peněžní obzor III (1910), s. 105–107.

⁶ AIB, fond ÚBŠC, sign. A 26, výkonný výbor 25. I. 1908 a 22. II. 1908.

⁷ Archiv Státní banky československé v Praze (dále zkracuji jako ASBČ), fond ŽB, sign. S/I/e-17, výkonný výbor 31. VII. 1908 a fond ČPB, sign. S/I/b, správní rada 4. III. 1914.

nosu vídeňského ministerstva vnitra byla však v Bulharsku zřízena v létě r. 1914 pouze expozitura v Sofii. Obě bankovní pobočky navázaly čilé styky s místními peněžními trhy, takže Pražská úvěrní banka od této doby upřela hlavní zřetel své kapitálové expanze na slovanské země Balkánu.⁸

Český bankovní kapitál byl tedy vyvážen mimo země koruny České bez přihlédnutí k tomu, zda šlo o hospodářsky méně rozvinuté oblasti Rakouska-Uherska nebo o celní cizinu. Z přehledu bankovních poboček vyplývá, že pro jihovýchodní Evropu byly oporou české kapitálové expanze v rámci habsburské monarchie filiálky českých obchodních bank ve Vídni a později v Terstu a v Lublani, v zahraničí pak pobočky Pražské úvěrní banky v Bělehradě a v Sofii.

V období nastupujícího imperialismu disponovaly však české obchodní banky v jihovýchodní Evropě také menšími ústavami, které byly sice formálně samostatné, v nichž ale měl rozhodující vliv český kapitál. Tyto dceřiné banky byly projevem finanční závislosti a napomáhaly kapitálové expanzi svých mateřských ústavů. Nejmarkantněji to lze pozorovat na konzorcium Živnostenské banky. Ta totiž rozvíjela ze všech českých obchodních bank nejširěji sféru svého vlivu zřizováním takovýchto afiliací, u nichž si vyhrazovala přiměřenou kapitálovou účast a vliv na správu a kontrolovala tak nejenom jejich jmění, ale i všechny bankovní operace.

Prvním úspěchem na tomto poli byla součinnost Živnostenské banky s Lublaňskou úvěrní bankou. Slovinsko a jižní alpské země byly původně ve svých finančních potřebách odkázány jenom na cizí kapitál, popřípadě na místní spořitelny a záložny. Český bankovní kapitál si dovedl vypočítat všechny výhody takovéto situace, a když se pořizující výbor nového ústavu obrátil na Živnostenskou banku s dotazem po možné kapitálové účasti, dostalo se mu této kondicionální odpovědi: „Ve správní radě svůj vliv si vyhraditi, několik našich úředníků co našich důvěrníků k vedení tam dosaditi a veškeré bankovní obchody vídeňské se musí s naší filiálkou prováděti“.⁹ Za těchto podmínek získala Živnostenská banka v r. 1900 úplný vliv na správu Lublaňské úvěrní banky, která se tak stala jejím dceřiným ústavem.

Za pomoci Živnostenské banky zvyšovala pak Lublaňská úvěrová banka svůj akciový kapitál z původních 500 000 K nejprve na 1 mil. K v r. 1901, 2 mil. K v r. 1905, 3 mil. K v r. 1907, 5 mil. K v r. 1910 a 8 mil. K v r. 1911 a rozšiřovala svou činnost na slovanském jihu budováním filiálek ve Splitu, v Celovci, v Terstu, v Sarajevu, v Gorici a v Celji. Svou finanční závislostí se Lublaňská úvěrní banka přimkla ještě úžeji k Živnostenské bance, která zase naopak s pomocí tohoto dceřiného ústavu rozšiřovala dále svůj vliv na jihoslovanských peněžních trzích.

Z Lublaňské úvěrní banky vzešel také podnět k tomu, aby se Živnostenská banka spolu se slovinskými finančními kruhy zúčastnila v říjnu r. 1905 na založení Jadranské banky v Terstu. Finanční závislost nového peněžního ústavu byla na Živnostenské bance mnohem vyšší, než tomu bylo v předcházejícím případě. Z celkového akciového kapitálu 1 mil. K upsal

⁸ Padesát let Pražské úvěrní banky 1870–1919, Praha b. d., s. 24.

⁹ ASBC, fond ŽB, sign. S/1/c-10, výkonný výbor 20. IV. 1900.

totiž domácí interesenti jen 375 000 K, zatím co Lublaňská úvěrní banka převzala akcie za 125 000 K a Živnostenská banka dokonce za 500 000 K. Za tuto účast si česká obchodní banka vynutila zastoupení ve správní a v dozorčí radě, podíl na zisku (40 % z dividendy převyšující 5,5 %), výhradní zastoupení na peněžních trzích ve Vídni, v Praze a v místech filiálék, přednostní právo na polovinu akcií při každém rozmnožení akciové jistiny a konečně dosazení vlastních ředitelů a úředníků do nového peněžního ústavu.¹⁰ Zařizující výbor tyto pokořující podmínky přijal a Živnostenská banka tak získala na slovanském jihu nového exponenta své kapitálové expanze.

Akciový kapitál Jadranské banky v Terstu byl pak zásluhou Živnostenské banky postupně zvyšován na 3 mil. K v r. 1906, 6 mil. K v r. 1910 a konečně na 8 mil. K v r. 1911. V posledně jmenovaném roce Jadranská banka v Terstu fuzovala s Charvátskou úvěrní bankou v Dubrovniku a změnila její centrálu, stejně jako její pobočky v Šibeniku, ve Splitu a v Zadaru ve své filiálky; kromě nich měla Jadranská banka i své vlastní filiálky v Opatiji a v Lublani.

Ve stejné době, kdy diktovala podmínky své kapitálové účasti na Jadranské bance v Terstu, začala Živnostenská banka vyjednávat spojení s peněžními trhy v Charvátsku-Slavonsku. Vídeňská filiálka tehdy centrále navrhovala účast na Charvátské komerční bance v Záhřebu se zdůvodněním: „Jelikož pak naše spojení s Charvátskou komerční bankou může nám snadno dalších výhodných obchodů přinésti, myslíme, že náš ústav si jen prospěje, jestliže na spojení to vstoupí“.¹¹

Na základě tohoto návrhu své vídeňské filiálky převzala pak Živnostenská banka akcie Charvátské komerční banky v obnosu 1 400 000 K, za což se tato banka zavazovala, že každé další zvýšení jejího akciového kapitálu bude záviset na svolení mateřského ústavu, jemuž případnou místa v ředitelství a v dozorčí radě, jakož i příslušný podíl na zisku (po dobu 12 let 20 % z dividendy převyšující 5 % a po uplynutí této lhůty 20 % z dividendy převyšující 6 %).

Daleko výnosnější operaci v Charvátsku-Slavonsku a vůbec nejvýznamnější spojení Živnostenské banky se slovanským jihem představovala pak její účast na Charvátské zemské bance, která vznikla převzetím bankéřské firmy Sorger, Weismayer & Cie v Osijeku. O komanditování nebo akcionování uvedené firmy jednala Živnostenská banka už od října r. 1907, nakonec se však obě strany dohodly na zřízení samostatné banky. S ohledem na anekční krizi byla Charvátská zemská banka založena teprve na valné hromadě akcionářů v květnu r. 1909.¹²

Nově založená banka se stala nejvýhodnějším a realizovanými bankovními operacemi také nejsilnějším článkem, spojujícím Živnostenskou banku s peněžními trhy v jihovýchodní Evropě nejenom v období před první světovou válkou, ale zvláště pak v následujícím vývoji poválečném. Základní akciový kapitál Charvátské zemské banky byl stanoven na 2,5 mil. K a Živnostenská banka z tohoto obnosu upsala celou jednu polovinu. Za

¹⁰ Ibidem, sign. S/I/c-13, výkonný výbor 21. III. 1905.

¹¹ Ibidem, sign. S/I/c-14, výkonný výbor 11. IV. 1905.

¹² Ibidem, sign. S/I/c-16, výkonný výbor 3. X. 1907 a 28. III. 1908.

její intervence zvýšila pak nová banka v r. 1910 svůj akciový kapitál na 5 mil. K a fuzovala s ústavem Charvátská eskomptní a směnečná banka v Brodu n. Sázavou, který přeměnila ve svou bankovní pobočku a postupně zakládala i další své filiálky v Záhřebu, v Subotici a ve Varaždinu.

K jihovýchodoevropské orientaci Živnostenské banky patřila i zdařilá snaha o zřízení dceřiné banky v Budapešti. Pro tuto banku byl schválen název Zemská průmyslová banka a ústav zahájil svou činnost v září roku 1910 s akciovým kapitálem 2 mil. K. Živnostenská banka vlastnila polovinu akcií a zúčastnila se i na zvýšení akciového kapitálu Zemské průmyslové banky v Budapešti v r. 1911 ze 2 mil. K na 5 mil. K.¹³

Na uherské peněžní trhy následovaly Živnostenskou banku i další dvě české obchodní banky, z nichž Ústřední banka českých spořitelů založila r. 1908 Ústřední banku, úč. spol. a Česká průmyslová banka r. 1911 Uherško-českou průmyslovou banku; oba dceřiné ústavy měly svá sídla v Budapešti a zajišťovaly českému bankovnímu kapitálu zastoupení v celých Uhrách, zvláště při financování tamních dřevařských obchodů. Spíše starosti než užitek přinesl pak České průmyslové bance druhý její dceřiný ústav, jímž byla na přechodnou dobu v letech 1911—1912 Rumunská průmyslová banka v Bukurešti.

Peněžní trhy v jihovýchodní Evropě pokládaly tedy české obchodní banky za zvlášť výhodnou sféru uplatnění svého kapitálu. Živnostenská banka provozovala spojení s těmito trhy soustavně od přelomu století, kdy zřizovala v Lublani a později také v Terstu, v Zábřehu, v Osijeku i v Budapešti formálně samostatné ústavy, ve kterých si vyhradila přiměřenou kapitálovou účast i vliv na správu. V menších rozměrech takto postupovaly také Ústřední banka českých spořitelů a Česká průmyslová banka.

Prostřednictvím bankovních poboček stejně jako pomocí dceřiných ústavů se otevřelo českému bankovnímu kapitálu úrodné pole působnosti nejenom k navazování běžných bankovních operací, ale i k mimořádným bankovním transakcím.

Obchodní podnikání na peněžních trzích v jihovýchodní Evropě zahajovaly české obchodní banky běžnými formami aktivních i pasivních bankovních operací. Nejjednodušším aktivním obchodem byl eskont směnek. Týkal se směnek obchodních i směnek finančních, které však nebyly aktivem tak vysoce likvidním. Nejobvyklejším pasivním obchodem byla emise vlastních obligací. Spočívala ve vydávání a v prodeji bankovních dluhopisů na základě komunálních zápůjček, poskytovaných státu, zemím, okresům nebo obcím.

Úlohu běžných bankovních operací českého bankovního kapitálu na peněžních trzích v jihovýchodní Evropě lze nejlépe konkretizovat na ojedinělé zachování materiálu Ústřední banky českých spořitelů, která bezprostředně po otevření svých bankovních kanceláří v srpnu r. 1903 uzavírala většinu svých obchodů v daleko širším rámci, než jaký jí vymezovaly hranice českých zemí.¹⁴

S přechodem k monopolistickému kapitalismu zaujímaly však v progra-

¹³ Ibidem, sign. S/I/c-20, výkonný výbor 25. IV. 1910.

¹⁴ C. Nečas: *Kapitálová expanze Ústřední banky českých spořitelů v předvečer první světové války*. In: *Otázky dějin střední a východní Evropy* 1, 1971, s. 303—318.

mech českých obchodních bank stále významnější místo i zakladatelské operace nebo obchody, při kterých banky opatřovaly celý nebo alespoň značnou část kapitálu nově zakládaným akciovým společnostem, uváděly jejich akcie na burzu a část jich rozprodávaly. Na rozdíl mezi nominálním a burzovním kurzem akcií pak dosahovaly zcela mimořádných zisků.

První z těchto mimořádných bankovních transakcí ve sledované oblasti provedla Živnostenská banka r. 1905 kdy se stala spoluzakladatelkou První charvátsko-slavovské akciové společnosti pro průmysl cukerní v Osijeku, z jejíhož akciového kapitálu 4 mil. K upsala 500 000 K. Za tuto účast se musila společnost zavázat, že bude mít smluvně zaručeno dodávání řepy, že předloží bance stanovy, rozpočty staveb a strojů i písemný souhlas vlády s celým projektem a že konečně přenechá bance komisionářský prodej cukru, melasy, popřípadě též suroviny. Po těchto opatřeních mohla banka upisovatelům akcií s klidným svědomím napsat: „Chováme v prosperitu podniku tohoto důvěru, poněvadž osoby vedoucí, jakož i základy podniku jsou reelní a těšilo by nás, kdybyste se též subskripcie zúčastnili ráčil.“¹⁵ Objekt byl postaven r. 1906 a zařízení mu dodala česká firma Strojírny a. s., dr. Breitfeld, Daněk & Co. Skládal se z cukrovary a rafinerie a mohl zpracovat 7 000 q řepy denně. Po velmi úspěšných řepných kampaních byla smlouva s osijeckým cukrovarem přenesena v r. 1912 na Charvátskou zemskou banku.

Ústřední banka českých spořitelen se zapojila do zakladatelské činnosti prostřednictvím svého dceřiného ústavu Securitas. V srpnu r. 1908 ji terstské zastupitelství tohoto ústavu upozornilo na možnosti mimořádných bankovních transakcí v rakouském Přímoří. Banka tam proto ihned vyslala své zástupce k nezávaznému jednání a už v říjnu r. 1908 povolila Securité úvěr 1,2 mil. K pro akciovou společnost Opatijská elektrická malodráha na stavbu železnice v Opatiji. Navázané spojení bylo tak těsné, že společnost nakonec přešla pod úplný vliv Security a tím nepřímo i Ústřední banky českých spořitelen. Brzy nato se stala Securitas i hlavní věřitelkou podnikatelství staveb Rakouská riviera, a. s. — Jacob L. Münz, jemuž byl povolen r. 1909 vysoký úvěr na dostavbu hotelového zařízení v Pulji a později byl tento úvěr nerozvázně rozšiřován i o zápůjčky přímořským obcím na rozsáhlé stavební podnikání (stavba elektrické malodráhy v Pulji, výstavba hotelových zařízení v Poreči a v Pulji, stavba domů v Boruttu, v Poreči a v Pulji).¹⁶ Poskytnutím úvěrů měly být udrženy v chodu všechny podniky, kterým hrozilo poškození následkem nepříznivých peněžních poměrů Münzova podnikatelství. Místo očekávaného zisku však spojení s touto akciovou společností Ústřední banku českých spořitelen těžce poškodilo a jejímu dceřinému ústavu Securité způsobilo úplnou imobilizaci.

Česká průmyslová banka podnikla největší mimořádné transakce v dějinách svých předválečných dřevařských obchodů v rumunské Dofteaně, kde byla postavena i malodráha, která spojovala exploatované lesy s parní pilou. Podnik náležel původně akciové společnosti a dle předložené bilance měl hodnotu 2 346 000 K. Od této společnosti převzaly malodráhu, pilu i kupní smlouvu na dříví firmy K. Neuschloss & Sohn v Pešti a A. Ren-

¹⁵ ASBČ, fond ŽB, sign. S/VIII/f-50/1.

¹⁶ AIB, fond ÚBČS, sign. A 27, výkonný výbor 10. IX. 1909.

nert & Fils v Dofteaně, které r. 1909 založily Akciovou společností pro zužitkování lesů se sídlem v Pešti s akciovým kapitálem 2 800 000 K. Zakladatelé nové společnosti upsalí celý akciový kapitál sami tak, že po srážce pasiv 1 480 000 K postoupili společnosti svá aktiva 866 027 K a zbývající 2 000 000 K zaplatili z obnosu, který jim úvěrovala Česká průmyslová banka.¹⁷ Mimo tento nezvyklý úvěr, který byl v dalších letech ještě zvyšován, převzala banka v červnu r. 1909 Rennertovy akcie a počátkem r. 1913 i akcie Neuschlossovy. Kácení lesů a provoz na dráze v rumunské Dofteaně vynášely České průmyslové bance značné zisky, o jejichž celkové výši však chybí dokumentace.

V r. 1910 zvýšil akciový parní mlýn Union v Osijeku akciový kapitál z 800 000 K na 1,2 mil. K. Vídeňská filiálka Živnostenské banky spolu s Charvátskou zemskou bankou převzala při této příležitosti zbytek akcií, které nebyly rozebrány starými akcionáři. Za intervence Živnostenské banky uskutečnila pak Charvátská zemská banka r. 1913 další zvýšení akciového kapitálu osijeckého mlýna na 2,4 mil. K. Zisk Živnostenské banky ze syndikátu, který se zabýval rozprodejem nových akcií, činil 21 256 K.¹⁸

O zakladatelských operacích českého bankovního kapitálu v srbském cukrovarnictví uvažovala nejprve Živnostenská banka a pak Pražská úvěrní banka, která také po studijní cestě svého ředitele podala žádost o udělení koncese ke stavbě surovarny a rafinerie cukru v Čupriji. Podnik byl plánován jako akciová společnost, z jejíhož kapitálu 3 mil. dinárů zaručila Pražská úvěrní banka plných 80 %, zatím co na zbývající dva zakladatele, totiž firmu Čirković v Bělehradě a firmu bratří Münchové v Paraćině, připadalo jenom 600 000 dinárů. Po definitivním povolení stanov se sešla 20. července 1911 valná hromada akcionářů, na niž se ustavila Srbsko-česká akciová továrna na rafinerii cukru v Čupriji. Vlastní stavba cukrovaru byla zadána pražskému staviteli M. Blechovi a dodávky strojního zařízení svěřeny Strojárnám, a. s., dř. Breitfeld, Daněk & Co a Českomoravské továrně na stroje v Praze. Podnik byl zařízen na zpracování 8 000 q řepy při současné rafinaci veškerého výrobku, první kampaně narazily však následkem událostí za balkánských válek na mimořádné výrobní obtíže.¹⁹

Vedle vybudování cukrovaru v Čupriji provedla Pražská úvěrní banka v srbském prostředí ještě druhou velkorysou zakladatelskou operaci, jíž byla přeměna pivovaru a sladovny M. Kosovljanina v Jagodině na akciovou společnost. O možnosti akcionovat tento podnik uvažovala banka od srpna r. 1911. Po projednání podmínek a schválení stanov byla na valné hromadě akcionářů 30. dubna 1912 ustavena společnost Parostrojní pivovar a sladovna M. Kosovljanina s akciovým kapitálem 2 mil. dinárů. Současně byla schválena nabídka české firmy M. Blechy na přestavbu pivovaru, zatím co pražské a francouzské strojírnny byly požádány o dodávky moderního strojního zařízení. Po těchto opatřeních byl pivovar se sladovnou uveden do provozu a jeho výrobní kapacita se neobyčejně zvýšila. V roce 1913 přistoupil podnik k vyplácení první dividendy a podle výroční zprá-

¹⁷ ASBČ, fond ČPB, sign. S/I/b, správní rada 8. VII. 1909.

¹⁸ Ibidem, fond ŽB, sign. S/I/c-25, výkonný výbor 10. IX. 1913.

¹⁹ Ibidem, fond PÚB, sign. S/I/a-1-A, správní rada 13. VII. 1911.

vy „rozmnožoval svůj odbyt hlavně do nově zabraných území a sliboval do budoucna trvalou dobrou výkonnost“.²⁰

Poslední velkou mimořádnou transakcí Pražské úvěrní banky, uskutečněnou v předvečer první světové války za hranicemi habsburské monarchie, bylo založení bulharského cukrovaru. Přípravné práce, které trvaly od října r. 1910, byly korunovány udělením koncese ke zřízení Bulharsko-české akciové společnosti pro průmysl cukerní v Gor. Orjachovici. Po valné hromadě akcionářů 31. srpna 1912 byla společnost založena s akciovým kapitálem 6 mil. lvů a české stavební a strojírenské firmy provedly stavbu i technické zajištění cukrovaru. Téměř před dokončením však postihlo podnik silné zemětřesení, které zničilo jeho vedlejší budovy a obytné objekty. Přesto byl však cukrovar dostavěn tak, že zvládl kampaň 1913—1914.²¹

Zakladatelskou činnost českého bankovního kapitálu ve sledovaném období zakončila terstská filiálka Živnostenské banky, která se r. 1912 zúčastnila na ustavení Dalmátské akciové společnosti pro mramorový průmysl. Podnik měl za úkol získat pachtovné a exploatační práva na ložiska mramoru v okolí Sinje. Akciový kapitál byl opatřen tak, že polovinu obnosu zajistili dosavadní majitelé lomů a druhou polovinu upsala filiálka Živnostenské banky v Terstu.²²

Z přehledu mimořádných bankovních transakcí vyplývá, že styky českých obchodních bank přesahovaly v této oblasti rozsah místního peněžního trhu a zaměřily svůj zvýšený zájem na jihovýchodní oblasti habsburské monarchie i za hranice Rakouska-Uherska. Zvláště významným cílem české kapitálové expanze byla území s perspektivou zvýšeného rozvoje surovinové těžby a možností průmyslového a obchodního podnikání.

Počátky kapitálové rozpinavosti českých obchodních bank se dělí zhruba do dvou vývojových fází. V prvním období, trvajícím od přelomu století do r. 1907, bojoval český bankovní kapitál o pozice na domácím peněžním trhu a teprve začínal se svými výboji za hranice českých zemí. Ve druhém období, vymezeném léty 1908—1914, český bankovní kapitál mnohonásobně zrychlil své pronikání do jihovýchodní Evropy a snažil se tím vymanit ze svého provinciálního sevření a alespoň zčásti tak kompenzovat nevýhody, které měl ve srovnání s vídeňskými a ostatními bankami v Předlitavsku.

Styky českých obchodních bank s jihovýchodoevropskými odbytími neměly však jenom svou ekonomickou hodnotu. Připočteme-li k vývozu českého bankovního kapitálu i obdobné snahy českého průmyslu, který s nástupem imperialismu stupňoval své úsilí o odbyt svých výrobků v jihovýchodní Evropě, pochopíme, proč se česká buržoazie v podstatě ztotožnila s přechodem Rakouska-Uherska k agresivní zahraniční politice na Balkáně.

²⁰ Nestránkovaná výroční zpráva *Pražská úvěrní banka*, 44. výroční zpráva a rozvaha za rok 1913.

²¹ *Bulharsko-česká akciová společnost pro průmysl cukerní v Gorne Orjachovici. Zpráva 1912—1917*, Praha 1917.

²² ASBC, fond ŽB, sign. S/I/-23, výkonný výbor 8. XII. 1913.

